

گزارش

یازدهمین و دوازدهمین همایش

بزرگداشت حکیم ملاصدرا

خانواده» در تهران و دوازدهمین همایش با همکاری ستاد بزرگداشت یادروز ملاصدرا در استان فارس، اداره کل اوقاف و امور خیریه فارس و بنیاد فارس‌شناسی، روزهای دوم تا چهارم خردادماه ۱۳۸۷ با موضوع «مکتب حکمی و فلسفی شیراز» در شیراز برگزار شد.

بمناسبت اول خردادماه، روز ملی بزرگداشت حکیم ملاصدرا، امسال دو همایش بهمت بنیاد حکمت اسلامی صدرا در شهرهای تهران و شیراز برگزار گردید. یازدهمین همایش نکوداشت روز ملی ملاصدرا، اول خردادماه ۱۳۸۷ با موضوع «حکمت متعالیه و تدبیر

یازدهمین همایش بزرگداشت حکیم صدرالمتألهین شیرازی (ملاصدرا)

(اول خردادماه ۱۳۸۷، تهران)

اختیار شرکت‌کنندگان قرار گرفت. مراسم یازدهمین بزرگداشت ملاصدرا ساعت ۸/۴۵ روز اول خردادماه آغاز شد و تا ۱۷/۳۰ ادامه داشت. در افتتاحیه همایش پس از تلاوت آیاتی از قرآن مجید و سرود جمهوری اسلامی ایران، آیت‌الله سیدمحمد خامنه‌یی، رئیس بنیاد حکمت اسلامی صدرا سخنرانی کرد. ایشان بعد از خوش‌آمدگویی به حاضران و گرامیداشت ایام شهادت حضرت فاطمه زهرا (س)، حضرت فاطمه را نمونه بارز و رب‌النوع تدبیر منزل دانستند و سخنرانی خود را با موضوع جایگاه تدبیر منزل در علوم و نقش تربیتی خانواده ایراد کردند. در ذیل خلاصه‌یی از سخنرانی ایشان آمده است.

یازدهمین همایش بزرگداشت ملاصدرا با موضوع، «حکمت متعالیه و تدبیر خانواده» روز اول خردادماه در تهران برگزار شد.

فراخوان مقاله این همایش در پایان سال ۱۳۸۶ صورت گرفت. همایش یازدهم نیز همانند همایشهای قبلی با استقبال اساتید و محققان روبرو شد و مقالات و درخواست سخنرانیهای متعددی به دبیرخانه همایش رسید. هیئت علمی و داوران همایش پس از بررسی چکیده‌ها و مقالات رسیده و نیز بدلیل محدودیت زمانی، تنها توانستند بیست مقاله و سخنرانی را برای ارائه در روز همایش انتخاب کنند که چکیده مقالات منتشر شد و در روز همایش در

اول خرداد ۱۳۸۷، تهران

انسان برخلاف سایر موجودات ساختار ثابتی ندارد بلکه همواره رو به تکامل دارد و تکامل در سایه و همراه با تربیت است. تربیت درست فرد مستلزم برخورداری از مربی خوب است و اولین بستر تربیتی فرد خانواده است. پس خانواده هم بر فرد و هم بر اجتماع مقدم است. بر این اساس اولین و کلیدیترین نقش خانواده، نقش تربیتی یا بتعبیر درستتر نقش هدایتگری است. یعنی نشان دادن راه آینده و هدف به فرد و دستگیری — که گاه نامحسوس و دوراست — از او برای رسیدن به این هدف. اصطلاح «تدبیر منزل» هم از همینجا گرفته شده است. «منزل» به معنای محل نزول است و نوعی ایستایی و آرامش را در خود دارد و «تدبیر» فعالیت و پویایی است، یک کوشش و فعل است. بر این اساس منزل ظرف تدبیر است یعنی محل آرامی برای فعالیت و پویایی.

از طرفی، بر اساس نگاه دینی اسلامی معتقدیم که هدف و کمال انسان در فطرت او نهاده شده است: «کل

از دیر باز حکمت به دو شاخه حکمت نظری و حکمت عملی تقسیم شده است. این تقسیم‌بندی نشان می‌دهد که از همان آغاز فلسفه یک علم نظری صرف تلقی نمی‌شده است که ورود آن به اجتماع و زندگی ابداع دنیای جدید غرب باشد، بلکه همواره حکمت برای عمل مطرح بوده است. البته این نکته هم قابل ذکر است که از دیدگاه فیلسوفانی چون ملاصدرا این رابطه معکوس است و عمل نیز در خدمت تقویت نظر قرار گرفته است. استفاده مکرر ملاصدرا از طرق عرفانی در اثبات مسائل فلسفی شاهد همین مدعاست. حکمت عملی خود بر اساس نگاهی که به جنبه‌های مختلف وجودی انسان می‌شود، تقسیم شده است: اگر فرد مد نظر باشد، اخلاق است؛ اگر خانواده مد نظر باشد، تدبیر منزل است؛ و اگر جامعه مد نظر باشد، سیاست است. این تقسیم‌فرایندی منطقی دارد، فرد باید خود را بسازد تا خانواده‌یی سالم داشته باشد و خانواده سالم لازمه جامعه سالم است. از طرف دیگر

مولود یولد علی الفطرة»، و انسان قادر است با مراجعه به فطرت انسانی و خود طبیعی خود راه تکامل خود را پیدا کند. در فلسفه این فرایند به دو مرحله تقسیم شده است که از آن به فطرت اولیه و فطرت ثانویه تعبیر می‌شود. فطرت اولیه مرحله آفرینش و نهاده شدن این هدف در ذات و سرشت انسان است؛ آنچه از آن به قوس نزول و کمال اول تعبیر می‌شود. نقش خانواده در این مرحله همان نقش طبیعی و توارث است.

اما مرحله مهمتر که در حکمت عملی و انسانشناسی اهمیت پیدا می‌کند، مرحله فطرت ثانویه است، یعنی کشف هدف بنیادینی که برای انسان در نظر گرفته شده است و عمل برای تحقق آن، است، یعنی آنچه از آن به تولد دوباره در قوس صعود یا کمال ثانی تعبیر می‌شود. کمال اول از سوی خداوند، یا حتی بتعبیر مادی از سوی طبیعت، در انسان نهاده می‌شود و انسان در کسب آن اختیاری ندارد. اما کمال ثانی اکتسابی است و با اختیار و عمل انسان همراه است. این انسان است که باید قوس صعود و بازگشت به خود حقیقیش را بیابد و پیماید. نقش تربیتی خانواده در این مرحله هویدا می‌شود.

بر این اساس «تدبیر منزل» عبارت خواهد بود از برنامه‌ریزی و تلاش برای رسیدن به خود حقیقی و اصیل انسان و خانواده منزلگاه انسان برای طی این طریق است.

xxx

پس از سخنان رئیس بنیاد حکمت اسلامی صدر، دکتر غلامرضا اعوانی، رئیس مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه سخنرانی کرد. اعوانی ضمن ابراز خرسندی از ملی شدن روز ملاصدرا و تشکر از دست‌اندرکاران همایش، «تدبیر منزل» را یک ششم حکمت معرفی کرد که بدون آن در واقع اصلاً حکمت تحقق پیدا نمی‌کند و جایگاه آنرا بالاتر از حتی اخلاق

دانست. او ابتدا به سابقه بحث تدبیر منزل، قبل از ملاصدرا اشاره کرد و سپس حکمت ملاصدرا و روش حکمی او را روش وحدت و جامع نامید و گفت اساس دیدگاه ملاصدرا در تدبیر منزل کتاب و سنت و اسوه بودن ائمه^(ع) است اما در تبیین آن به فلسفه و نظر حکماء هم توجه دارد.

اعوانی در بحث از سابقه تدبیر منزل به دین کنفوسیوس، جایگاه خانواده در ایران باستان و تدبیر منزل در فلسفه ارسطو اشاره کرد. او گفت: در دین کنفوسیوس برای اصلاح فرد و جامعه، پنج رابطه مطرح است که ماهیت انسان را می‌سازد: رابطه فرمانروا و مردم، رابطه والدین و فرزندان، رابطه فرزندان با یکدیگر، رابطه زن و شوهر، و رابطه دوست با دوست. از اختصاص داشتن سه رابطه از این پنج رابطه به خانواده، جایگاه خانواده مشخص می‌شود. در دین کنفوسیوس فرد اولی که یک خانواده (طایفه) را آغاز کرده است دارای حرمت بسیار و تقدس است. اساس دیدگاه کنفوسیوس درباره خانواده بر احترام متقابل و تفکیک وظایف است.

xxx

سخنران بعدی، خانم دکتر عفت شریعتی، نماینده مجلس شورای اسلامی بود و پس از ایشان دکتر سید

متعالیه» ایراد کرد. او اصطلاح «معنای زندگی» را که در فلسفه غرب رایج است با اصطلاح «هدف زندگی» در سنت اسلامی قابل مقایسه دانست، البته با این تفاوت که رویکرد فلسفه غرب سوپژکتیو است اما رویکرد فلسفه اسلامی غایت‌انگارانه است.

xxx

نشست بعد از ظهر همایش با سخنرانی دکتر رضا داوری آغاز شد. داوری ضمن اشاره به اهمیت بحث خانواده در جامعه امروز به سوابق بحث تدبیر منزل در ارسطو و خواجه نصیر اشاره کرد و سپس به نظر ملاصدرا پرداخت.

در ارسطو نکته‌یی که نظر داوری را به خود جلب کرده بود، تناظر روابط افراد خانواده به اقسام حکومت بود. داوری ابتدا بیان کرد که بنظر او افلاطون معلم اول است نه ارسطو و ارسطو هم در بسیاری از نظریات خود افلاطونی است. سپس تناظر روابط درون خانواده را با انواع حکومت اینگونه برشمرد: ارتباط فرزندان با پدر شبیه حکومت پادشاهی است که تأمین

یحیی یثربی، استاد فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی سخنرانی کرد. یثربی با تأکید بر اینکه فلسفه چون موضوعش موجود بما هو موجود است، حق و وظیفه دارد در همه چیز دخالت کند و نباید به مفاهیم کلی صرف اکتفا کند، بحث خانواده را بحثی جدی در فلسفه دانست که عمق آن در هر مکتب بستگی به مبنای فکری آن فیلسوف دارد. او به سه مبنای حکمت متعالیه، یعنی اصالت وجود، تشکیک وجود، و امکان سیر استکمالی انسان تابی نهایت اشاره کرد و گفت به این مبانی باید این را هم اضافه کرد که در حکمت متعالیه همانند عرفان، عمل در رشد شخصیت تأثیر دارد. بنظر ملاصدرا رشد شخصیت انسان همانقدر که به معرفت وابسته است، به ریاضت و عملکرد انسان هم وابسته است.

xxx

سخنران بعدی دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی دانشیار گروه فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی بود. او سخنرانی خود را با موضوع «معنای زندگی در حکمت

آریستوکراسی به الیگارشی تبدیل شده است که پدر فقط در پی برتری و منافع خود است و در نتیجه ارتباط و ارزشها آسیب می بیند. روابط میان فرزندان از نوع تیموکراتیک است یعنی میان آنها برابری برقرار است. و دموکراسی آنجا یافت می شود که عده بی بدون رهبر و بدون خانه زندگی کنند.

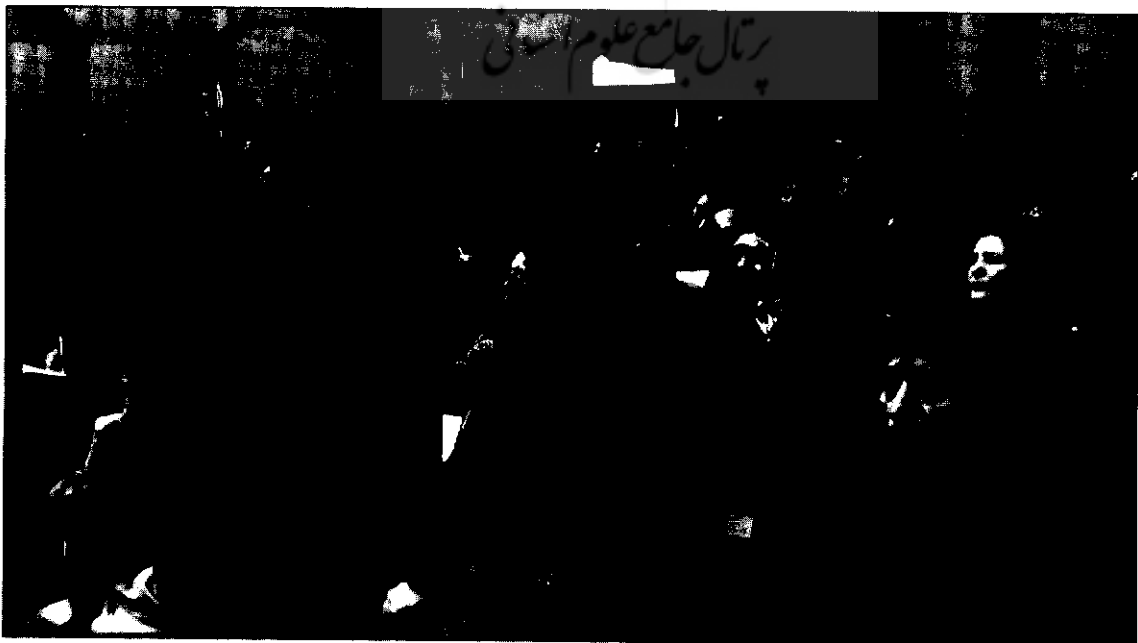
اما در مورد ملاصدرا، بنظر داوری، بحث بیشتر فقهی است نه فلسفی و از حیث فلسفی آن هم باید آنرا فلسفه فقه نامید. رئیس فرهنگستان علوم در ادامه گفت: ملاصدرا بحث چندانی در تدبیر منزل ندارد و تنها از برخی اشاره ها و مباحث فرعی او می توان این بحث را به دست آورد. یکی از این موارد بحث تفکیک گناهان کبیره از صغیره است که در الشواهد الربوبیه آمده است. در اینجا ملاصدرا به اختصار به مسئله نکاح پرداخته است. همین شاهد بر این است که مسئله خانواده برای ملاصدرا در درجه اول بعنوان یک مسئله فقهی مطرح است که ضوابط گوناگونی برای روابط بین افراد خانواده، معاش خانواده و ... وضع شده است.

xxx

■ اگر خانواده مردسالاری شود، آریستوکراسی به الیگارشی تبدیل شده است که پدر فقط در پی برتری و منافع خود است و در نتیجه ارتباط و ارزشها آسیب می بیند.

زندگی وظیفه پدر و فرمانبری وظیفه فرزندان است. ارتباط شوهر با زن مثل آریستوکراسی است که هر کسی در جایگاه خودش است و حقوق و وظایف هر یک معلوم شده است. اگر خانواده مردسالاری شود،

آخرین سخنران همایش، دکتر غلامحسین ابراهیمی دینانی بود که پیرامون موضوع حرکت جوهری سخن گفت. وی گفت ملاصدرا فیلسوفی است که نظریات بدیع فراوانی دارد اما مهمترین نظریه‌یی که ملاصدرا بوسیله آن شناخته می‌شود، نظریه حرکت جوهری است.

دینانی با انتقاد از کسانی که فلسفه حکیم صدرالمتهلین را التقاطی و ترکیبی می‌دانند، گفت: ملاصدرا با سرپنجه تدبیر خود معضلاتی را حل کرده است که از گذشته تاکنون هیچ متفکری نتوانسته آنها را حل کند.

وی در پایان با استمداد از نظر مدرس زنوزی در شرح معاد ملاصدرا گفت: حرکت جوهری حرکت از محسوس به معقول است و از معقول به اشد معقولاً و از اشد معقولاً به اشد معقولاً و همینطور ادامه دارد و یک تعبیر دیگر حرکت از کثرت به وحدت است.

■ اگر اغراق نکنم همه فلسفه صدرا در خدمت اثبات معاد است که کاری است بس سترگ و عظیم.

■ ملاصدرا با توجه به برابری‌یی که برای انسانها در وجود قائل است (براساس اصالت و تشکیک وجود)، دلیل اینکه بعضی از افراد به این کرامت و حکمت می‌رسند و برخی نمی‌رسند را هفت دلیل دانست که پنج دلیل و عامل آن در قالب خانواده می‌گنجد.

♦

سخنران بعدی دکتر سیدمصطفی محقق داماد، استاد حقوق دانشگاه شهید بهشتی بود. محقق داماد همانند سالهای گذشته پیرامون موضوع محوری حقوق بشر و کرامت انسانی سخن گفت. موضوع این سخنرانی محقق «خانواده، خاستگاه کرامت بشری از دیدگاه ملاصدرا» بود. او با تأکید بر اینکه از نظر حکما تدبیر منزل جدای از سیاست مدن است و خانواده تحت سلطه حاکمیت سیاسی در نمی‌آید، اصل و قانون حاکم بر خانواده را عشق و مودت بیان و به آیاتی از قرآن اشاره کرد که سه اساس و قانون برای خانواده معرفی می‌کند: سکون و آرامش‌بخشی، عشق و مودت بین اعضاء خانواده، و مهربانی و رحمت آنها با یکدیگر.

xxx